

© Arxiu fotogràfic del Consorci del Patrimoni de Sitges

Obra	Porta ferrada
Lloc i data	Prové de La Cerdanya, entre 1022 i 1160 (datació per radiocarboni dels batents de fusta)
Matèria / Tècnica	Ferro forjat i clavetejat sobre fusta Tècniques constructives: forjat, laminat, enrollat i retallat Tècniques decoratives: acanalat, cisellat i punxonat ¹
Mides	233,5 x 122 x 8,5 cm
Col·lecció	Museu del Cau Ferrat, Sitges. Col·lecció Santiago Rusiñol, núm. inv. 31.566
Descripció i context històric	

Porta constituïda per dos batents de fusta reforçats amb ferramenta per la cara exterior.

Els batents són bastits amb taulons encadellats i afermats segurament amb travessers per la cara posterior –dada que no es pot confirmar degut a la impossibilitat de visualitzar el revers de la porta.

La ferramenta ocupa pràcticament tota la superfície dels batents i desenvolupa un disseny simètric, en base a sis registres horitzontals dels quals neixen quatre parelles d'espitals oposades. Cada registre consta d'una tija, tan ampla com el batent, que evoluciona en dues volutes als extrems. Al bellmig de la tija s'hi disposen dues peces en forma de "C", capçades també per sengles espiles. Aquestes peces secundàries van col·locades en horitzontal, en paral·lel a la tija principal, i oposades entre sí.

Totes les barres presenten les vores bisellades i una delicada ornamentació

estriada de caràcter linial. La tija principal és decorada amb dues estries paral·leles i un nus bitroncopiramidal a cada extrem, que assenyalen el naixement de les volutes. Les espitals, en canvi, exhibeixen només una estria, a l'igual que les peces secundàries.

A mitja alçada de la porta, hi ha clavada una planxa de ferro, tan ampla com els batents –llevat d'un tram trencat al batent dret. Dibuixa una faixa horitzontal discontinua, lleugerament inclinada cap a un costat, i presenta els extrems retallats en bifoli, seguint un disseny que podria tenir connotacions heràldiques.

Les pletines són força freqüents en les portes ferrades i acompleixen la funció de reforçar el sistema de fixació del forrellat, impeding que el fregament produït pel seu moviment continuat pugui deteriorar la fusta.

Tant les ferramentes com la pletina van clavades amb claus de cabota esfèrica,

una tipologia que apareix freqüentment representada en la iconografia romànica.

El forrellat que tanca la porta es disposa aliniat amb la pletina. És sostingut per quatre armelles acanalades i decorat amb motius geomètrics incisos a la maneta i a la barra. Val a dir, no obstant, que aquesta peça no es correspon amb l'original. Ho confirmen l'arrancament de la pletina i els orificis d'antigues armelles de fixació visibles al seu tram trencat. Les manipulacions en aquesta zona es manifesten també en la posició lleugerament torta de la pletina.

Tampoc és original el pany, constituït per un mecanisme embotit dins la fusta –del qual s'aprecia l'agulla a través del forat de la clau– i un escudet de planxa quadrada, un format que no s'ajusta als dissenys medievals de cares còncaues i vèrtexs apuntats. Els claus de cabotes informes amb què està clavat, radicalment diferents dels anteriors, i el fet que es retallés una de les ferramentes per encabir-lo, avalen aquest supòsit.

A més del pany principal, la porta presenta quatre escudets més de formats i cronologies diverses, i una armella que devia sostenir el tirador de porta, actualment perdut. Gairebé tots els escudets estan emplaçats als espais que deixen lliures les espirals trencades, si bé alguns se situen a sota de la ferramenta original. D'entre tots, només el col·locat a la part superior del batent dret respon a una morfologia d'època medieval, tot i que les seves dimensions són més pròpies d'un pany de moble. Morfològicament, respon al característic escudet de cares còncaues i vèrtexs perllongats que, en aquest cas, tanca amb una baga clavada al batent esquerre i decorada amb motius cisellats.

Els panys secundaris no semblen associats a cap mecanisme i la seva ubicació, sovint il·lògica des d'un punt de vista funcional, podria tenir la funció de cobrir els orificis produïts pel desgast de la superfície del batent. Cal recordar, en aquest sentit, que els traus es cobrien antigament amb espigues de fusta similars a la que es conserva sota el pany romboïdal de la porta del Cau Ferrat.

Les fotografies i dibuixos de la porta, publicats entre finals del segle XIX i inicis del XX, permeten apreciar el sistema d'articulació original amb golfos de ferro, però la impossibilitat de visualitzar el revers del batent impedeix aprofundir en el coneixement dels tirants i de les altres ferramentes que hi pogué haver. Tampoc s'han trobat testimonis de possibles revestiments de la fusta

–proteccions de cuir, com es documenta a les portes de Sant Julià de Brioude o a Saint-Jean d'Orcival–, ni del ferro –daurat o policromia.

Les ferramentes han deixat la seva empremta sobre la superfície de fusta, la qual cosa contribueix a documentar el gruix original dels batents. Per contra, les zones exposades a les inclemències del temps acusen una pèrdua d'uns 3-4 mil·límetres de gruix a causa de l'erosió. A diferència de les ferramentes, els escuts de pany no han deixat empremtes sobre la superfície dels batents, la qual cosa palesa una cronologia més moderna.

La historiografia ha datat aquesta porta al segle XIII, en base a criteris formals i estilístics, però l'anàlisi d'un batent de fusta efectuat pel Laboratori de Datació per Radiocarboni de la Universitat de Barcelona ha determinat, amb un 100% de probabilitat, que l'arbre originari degué talar-se entre els anys 1022 i 1160.² Tenint en compte aquestes dates, la construcció de la porta podria ser contemporània a la tala o haver-se esdevingut alguns anys després, com veurem més endavant. Cal recordar que les ferramentes estriades disposen de paral·lels iconogràfics ben datats en aquest interval cronològic. Citaré com a exemple les portes del cel representades al timpà de la portalada de Saint Foy de Conques (França), executat sota l'abadiat de Bonifaci (1107-1125).

La porta ferrada del Cau Ferrat és un exemplar força únic a Catalunya, deutor d'un acurat treball de forja, especialment palpable en la precisió de les curvatures i la delicadesa dels acanalats i bisellats. Els paral·lels més propers d'aquesta ferramenta es troben a les portes de Santa Maria de Covet, Sant Esteve de Ramells –conservada al Museu Comarcal de Solsona– i Santa Maria de Lluçà.

Procedència i ingrés a la col·lecció Rusiñol

Les portes de fusta reforçades amb ferro tenien la funció de cloure i protegir les obertures d'accés als edificis i muralles, els punts més vulnerables de les construccions amb pedra en una època de forta inestabilitat social. Els batents de fusta es reforçaven amb claus, xapes metàl·liques o altres perfils de farga més o menys transformats, com les espirals afrontades forjades a partir d'un tipus de barra denominada cairal. Els edificis amb capacitat econòmica, especialment els d'àmbit religiós, podien permetre's uns dissenys ornamentals més complexos, a base de representacions geomètriques, vegetals o zoomorfes que acostumaven a integrar-se en els programes iconogràfics desenvolupats a les portalades.

La porta conservada al Gran Saló del Cau Ferrat sembla que tancava l'accés a una església, tot i que no s'han localitzat encara dades textuais o gràfiques que permetin documentar-ne la localització exacta. La guia del Cau Ferrat de l'any 1933, redactada per Miquel Utrillo, afirma que ve de La Cerdanya, per bé que el catàleg de ferros publicat l'any 1946 per la Junta de Museus no recull aquesta dada.

La porta no és visible en fotografies preses al Cau Ferrat del carrer Muntaner, datades entre 1890 i 1894, però sí apareix a les del Cau sitgetà realitzades entre 1894 i 1899, i en una monografia escrita per Antonio Garcia Llansó l'any 1898, si bé aquest autor no n'esmenta la procedència (GARCÍA LLANSÓ 1898, p. 70). Lluís Labarta explica al seu àlbum *Hierros artísticos*, publicat l'any 1901, que prové de la «alta montaña catalana» i acompanya el text amb un dibuix que evidencia notables diferències amb la porta conservada al Cau Ferrat, principalment en la disposició de la planxa central i en la morfologia de les barres. Curiosament, no hi són representats els panys de petit format, ni el tram trencat de la pletina, ni els buits deixats per les espirals perdudes. Cal recordar, tanmateix, que Labarta no era del tot fidel a l'original, si bé en aquest cas el dibuix podria reflectir amb més o menys precisió l'aparença primigènia de la peça. Si aquest supòsit fos cert, les diferències detectades delatarien una possible manipulació perpetrada per Rusiñol. Recolzarien aquesta hipòtesi la il·lògica ubicació dels panys, la presumible absència de mecanismes de funcionament i la manca d'erosió en les àrees circumdants als escudets, fenòmen que sí es percep en les ferramentes.

En un article sobre el «Cau Ferrat», publicat a *El Eco de Sitges* el 4 d'octubre de 1894, s'afirma que «una puerta con su viejo maderamen sirve de estuche á unos hierros recojidos con pacientísimo trabajo». La cita, per bé que imprecisa, contribueix a augmentar les sospites que planen sobre una possible manipulació en la disposició original de les ferramentes.

És ben sabut que Santiago Rusiñol va començar a col·leccionar les peces de forja que localitzava durant les seves sortides amb l'Associació d'Excursions Catalana. No obstant, tant la procedència com les dates d'ingrés de la porta, permeten relacionar-la amb les estades que féu a La Cerdanya a la dècada de 1890. L'any 1889, el pintor –que estiuava a Puigcerdà des de ben petit amb la seva família– trià la capital cerdana com a final de trajecte del famós viatge amb carro.³ L'estiu següent, en tornar de París, s'hi va instal·lar una temporada i l'any 1891 hi va tornar. Les quatre cròniques publicades a

La Vanguardia, intitolades «En la Cerdaña», documenten excursions a Puigcerdà, Ix, les Escaldes, Ur, Urtx i els seus entorns.

Durant el viatge en carro, Rusiñol va deixar palès en diverses ocasions l'interès que li suscitaven les portes ferrades. Referint-se a la de l'església de Santa Maria de Borredà (Berguedà), escrivia que «sus hierros, retorcidamente forjados, en la puerta, le imprimen aire de maciza solemnidad».⁴

En una de les estades a La Cerdanya es va fixar en la porta ferrada de Sant Martí d'Ix, que reproduí al quadre *El cementiri d'Ix* (1890) i l'evocà amb tot detall a l'article «En la Cerdaña. El cementerio de Hix», publicat a *La Vanguardia* el 6 de setembre de 1890:

«(...) entre esas hierbas que nacen y florecen solamente en sitios abandonados (...), se abre una pequeña puerta, carcomida la madera y adornada con bisagras de viejo hierro forjado, en el cual ni la lluvia ni el viento han borrado con los siglos la impresión del martilleo, ni las trazas de la mano que con rudeza imprimió sobre el yunque bruñido el sentimiento de un arte».

Al seu llibre *Anant pel món* va tornar a descriure-la, però en aquesta ocasió hi afegí un apunt sobre el «penell rovellat, aguantat per la palma i coronat per un gall» que s'alça sobre el campanar.⁵

Són nombrosos els temples romànics de La Cerdanya que no conserven les portes originals, però es fa difícil esbrinar la procedència exacta de la porta del Cau Ferrat si no es localitzen noves dades al respecte en publicacions o arxius fotogràfics antics. Si ens centrem en les àrees properes a l'antic camí carreter que menava a Puigcerdà, podem comprovar que almenys tres esglésies presenten obertures més o menys coincidents amb les mides de la porta conservada al Cau Ferrat: Sant Andreu de Baltarga (232 cm d'alçada per 106 d'amplada), Santa Maria de Mosoll (230 x 115 cm) i Sant Julià de Tartera.⁶ Mosoll i Tartera pertanyien al districte municipal de Das i estaven comunicades entre sí a través del camí carreter que portava a Urtx,⁷ població que sabem del cert que Rusiñol va visitar.

Si atenem a la datació per radiocarboni, la porta podria haver-se construït durant la segona meitat del segle XI i la primera del XII, però les fonts històriques apunten a una cronologia que se situaria entre finals del segle XII i les primeries del XIII, en el marc de la crisi albigena. Durant aquest interval de temps, es van produir als comtats d'Urgell i de Cerdanya una sèrie de

saquejos sistemàtics d'esglésies i propietats ramaderes, en el context dels vells conflictes feudals que enfrontaven els principals poders del territori. La primera campanya es documenta a La Cerdanya vers 1188 i la segona al voltant de l'any 1200, però les més destructives foren les que el comte de Foix dirigí contra la Seu d'Urgell entre 1195 i 1196, i les liderades per Roger Bernat II de Foix i Arnau de Castellbò vers 1223.

Cal assenyalar, en aquest sentit, que en un document conservat a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, que els investigadors daten al voltant del 1200, s'acusa a un tal Ferrer i a P. de Font de destruir les portes de l'església de Santa Maria de Mossoll i d'incendiar-la.⁸ Valdria la pena comprovar, en un futur, si aquesta dada pot posar-se en relació amb la porta del Cau Ferrat.

1. Assessorament tècnic: Arnau Moratona, forjador i recreador històric (*Gesta Regnorum*).
2. Segons l'informe de datació, hi ha un 77,2% de probabilitats que pugui datar-se entre el 1082 i el 1151, i només un 22,79% entre el 1032 i el 1051. Jaime MARTÍNEZ JESÚS. *Informe 2021060167: NL-1704*, Laboratori de Datació per Radiocarboni de la Universitat de Barcelona (Facultat de Química), 2021.
3. Mercedes PALAU-RIBES. «Rusiñol, un estíuejant singular a la Cerdanya», a: *Revista de Girona*, núm. 243 (juliol - agost 2007), p. 92-95.
4. Santiago RUSIÑOL. «Por Cataluña desde mi carro», a: *La Vanguardia*, 28 de juliol de 1889, p. 1.
5. Santiago RUSIÑOL. *Anant pel món*. Barcelona: L'Avenç, 1896, p. 108.
6. A causa de les dificultats d'accés al recinte de l'església, clos per un mur, no es disposa de les mides exactes de la porta.
7. Joaquim BOTET Y SISÓ. «Provincia de Gerona», a: Francesc CARRERAS CANDI (dir.). *Geografía General de Catalunya*. Barcelona: Establiment editorial d'Albert Martin, 1913-1918, p. 843 i 844.
8. Carles GASCÓN CHOPO. *La disidencia cántara y sus bases sociales en la Cataluña de los siglos XII-XIV* (Tesi doctoral inèdita), Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2015, p. 107-109 i p. 765-766, doc. núm. 89. Vegeu també *Ibidem*; «Aragoneses et Brabançons. Montañeses en armas y guerra feudal en el Pirineo catalán (Siglos XII-XIII)», a: *Aragón en la Edad Media*, núm. 31 (2020), p. 65.

Bibliografia específica

Lluïsa AMENÓS. «Les portes ferrades romàniques al sud del Pirineu català», a: *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, vol. 3 (2009), p. 57-92.

Lluïsa AMENÓS. «L'origen de la col·lecció de ferros conservada al Museu Cau Ferrat de Sitges», a: *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 20 (2006), p. 105-125.

Pierre F. BAILLY. *Ferromeries d'Espagne*. Casablanca: Éditions de la Cigogne, 1952, PL. XVII, núm. 1.

Catálogo de los hierros del "Cau Ferrat" y de "Maricel" de Sitges. Barcelona: Publicaciones de la Junta de Museos, 1946, p. 162.

Antonio GARCÍA LLANSÓ. «El Cau Ferrat: colección de hierros de Santiago Rusiñol», a: *La Ilustración artística*, núm. 839 (24 de gener de 1898), p. 70.

Antonio GARCÍA LLANSÓ. *Cau Ferrat: colección de hierros de Santiago Rusiñol* [Artes y Ciencias]. Barcelona: Imprenta de Henrich y Cia., 1902, làm.II.

Guia del museo del 'Cau Ferrat' (Fundación Rusiñol). Sitges. Barcelona: Publicaciones de la Junta de Museos de Barcelona, 1940, p. 59, fig. p. 60.

Lluís LABARTA. *Hierros artísticos*, vol. I. Barcelona: Francisco Seix editor, 1901, làm. 1.

Josep PUIG I CADAVALCH, Antoni DE FALGUERA, Josep GODAY I CASALS. *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. III, 2. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983 [1911], p. 769, fig. núm. 1.123.

[Miquel UTRILLO]. *Museu del "Cau Ferrat"*. *Fundació Rusiñol. Guia Sumària*. Barcelona: Ajuntament de Sitges, Junta de Museus, Patronat del Cau Ferrat, 1933, p. 76; fig. p. 75.

Enric VENTOSA. «8.19.1. Museu del Cau Ferrat de Sitges», a: *Les portes ferrades catalanes*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2009, p. 295-296.

Frederic-Pau VERRIE. «Les arts decoratives», a: *L'Art Català*, vol. I. Barcelona: Aymà, 1958, p. 244, fig. núm. 230.

Autoria de la fitxa: Lluïsa Amenós, doctora en història de l'art.

Museu del Cau Ferrat
Museu de Maricel
Museu Romàntic
Palau de Maricel
Can Falç
Fundació Stämpfli

Oficines: carrer Davallada, 12, 3a planta
Edifici Miramar
08870 Sitges
Tel. 93 894 03 64
Fax 93 894 85 29
m.sitges@diba.cat
www.museusdesitges.cat

Ajuntament
de Sitges

Diputació
Barcelona

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura